

INTERNATIONAL

JOURNAL of HUMAN STUDIES

ULUSLARARASI İNSAN ÇALIŞMALARI DERGİSİ

ISSN: 2636-8641

Cilt/VOLUME 3

Sayı/ISSUE 5

Yıl/YEAR: 2020

ÇİNERİM: 31-12-2019 – Kabul: 23-05-2020

Women Intellectuals in Ottoman Empire: Examples of Halide Edip Adivar and Sırpuhi Düşap

Osmanlı'da Kadın Entelektüeller: Halide Edip Adivar ve Sırpuhi Düşap Örneği¹

Yıldız DEVECİ BOZKUŞ²

Abstract

This article aims to examine two significant Ottoman women authors belonging to different religious communities, an Armenian and Turkish, who both lived in the last period of the Ottoman Empire. The article focuses on the life and literary works of the Armenian writer, Sırpuhi Düşap and Turkish activist and author Halide Edip Adivar and reveals that the content of their works, the themes that they emphasised in their writings and the problems of the communities they belonged to were very similar. The study examined the works of the two female authors along with their private lives and educational backgrounds to investigate the views of these authors on women issues, and their

Özet

Bu çalışma Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde yaşamış biri Ermeni, diğeri Türk iki önemli kadın yazarı karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlar. Ermeni toplumu içinde öne çıkan kadın yazar Sırpuhi Düşap ile Türk kadın yazar Halide Edip Adivar'ın hayatı ve eserleri bu çalışmada incelenmiş ve iki yazarın da gerek işlediği temaların gerekse ait oldukları toplulukların birbirine ne kadar yakın olduğu saptanmıştır. Çalışma, iki kadın yazarın eserlerini, özel hayatlarını ve eğitim durumlarını incelemiş ve bu iki kadın yazarın kadın sorunlarına bakış açılarını ve bu yazarların kendi toplumları üzerindeki etkilerini araştırmıştır. Karşılaştırmalı olarak yapılan incelemede,

¹ Bu makale 14-16 Kasım 2016 yılında Ankara'da gerçekleştirilen *The 1st International Women's Congress, Beyond Borders: Strategies for Women's Empowerment* başlıklı uluslararası sempozyumda sunulan bildiri metninin verilerinden yararlanılarak, bildiri metni genişletilerek ve geliştirilerek hazırlanmıştır.

² Yıldız DEVECİ BOZKUŞ, Doçent Doktor, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatları, yıldizdeveci@gmail.com, Orcid: 0000-0002-4634-463X

influence on their own societies. The comparative study indicated that, while the importance of national struggle and the significance of education of women were highlighted in the works of Adıvar, Düsap more focused on the social status of women who were treated as second-class citizens and criticised the social indifference towards the subject.

Keywords: Halide Edip Adıvar, Sırpuhi Düsap, Armenian, Ottoman, Women.

Adıvar'ın eserlerinde Milli Mücadelenin ve kadınların eğitiminin önemi vurguları ön plana çıkarken, Düsap'ın eserlerinde kadının ikinci sınıf insan muamelesi görmesi konusu ve toplumsal duyarsızlıklara yönelik eleştirilerin ön plana çıktığı gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edip Adıvar, Sırpuhi Düsap, Ermeni, Osmanlı, Kadın.

Giriş

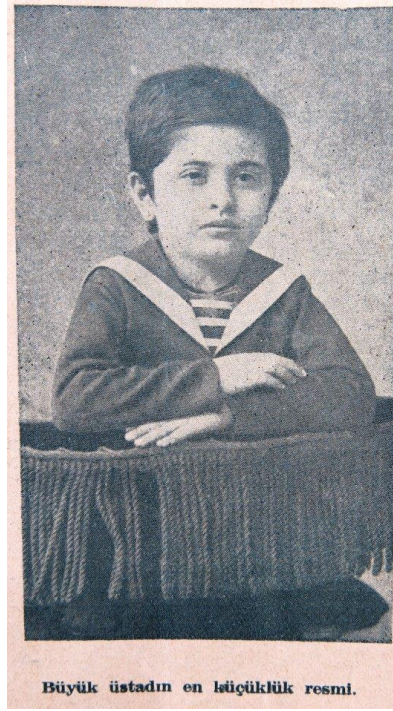
XV. ve XVI. Yüzyıllarda yükselme dönemini yaşayan Osmanlı İmparatorluğu, bilindiği üzere XVII. Yüzyılda ise duraklama ve reform dönemlerine girmiştir. XVII. Yüzyılda devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ve geriye doğru giden bu gidişatı durdurmak için ilk etapta askeri alanda daha sonra ise ekonomi, eğitim ve bürokrasi alanlarında olmak üzere pek çok konuda modernleşme yoluna gidilmiştir. Batılı modern kurumların esas alınarak gerçekleştirildiği bu adımların arasında eğitim kurumlarının modernleştirilmesi hususu önemli bir yere sahip olmuştur. Eğitimin modernleştirilmesi konusunda ağırlıklı olarak ilk etapta askeri okullar ve dolayısıyla erkeklerin eğitime yönelik bir takım uygulamalar gerçekleşmişse de, aslında kağıt üzerinde de olsa kadınların eğitimi konusunda da bu sürecin bir dönüm noktası olduğu söylenebilir. Nitekim başta Tanzimat dönemi olmak üzere Meşrutiyet dönemi ve sonrasında izlenen adımlara bakıldığında, bu dönemde her ne kadar beklenen düzeyde olmasa da, kadın ve erkeklerin eğitime ağırlık verilmesi konularının temelini de, bu süreçlerin oluşturduğu görülmektedir. Bu noktada Tanzimat ve Meşrutiyet süreçlerinin sadece Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Müslümanlar değil aynı zamanda gayrimüslim topluluklar üzerinde de bazı izdüşümleri olduğunu söylemek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında Müslüman ve Türk kökenli olan Halide Edib Adıvar ile Hristiyan ve Ermeni kökenli olan Sırpuhi Düsap'ın yaşadıkları ortam, etkilendikleri sosyal ve toplumsal olaylar ile her iki yazarın da kadın olarak kendi toplumlarında durdukları nokta bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bu çalışmada, kuşkusuz her iki yazarın tüm eserleri veya tüm çalışmaları ve hayatlarına dair tüm veriler kullanıldığı iddia edilmemektedir. Buna karşın bu çalışmanın temel odağı her iki yazarın da kadın kimliğinden hareketle, kendi toplumlarında eserleriyle nasıl rol model oluşturmaya çalıştıklarıdır. Ayrıca her iki

kadın yazarın da birbirine yakın dönemlerde yaşamış olması, benzer sorunlara yer vermiş olması ve toplumdaki kadının statüsünü sorgulayan eserleri kaleme almış olmaları nedeniyle bu yazarlar bu çalışmada konu olarak tercih edilmişlerdir. Kuşkusuz benzer özelliklere sahip, her iki toplumda da bir çok yazardan bahsetmek mümkündür. Ancak her iki yazarı da farklı kılan nokta, her ikisinin de kendi toplumlarında kadının eğitimi, kadının sorunları ve kadının mücadelesine odaklanmış olmaları bu çalışmanın en önemli özelliğini oluşturmaktadır. Çalışmada genel hatlarıyla her iki yazarın kim oldukları, nasıl bir aile ve eğitim geçmişine sahip oldukları hakkında kısaca bilgi verildikten sonra yazarların eserlerine genel bir bakış ve her iki yazarın benzer ve farklı konularda kaleme aldıkları çalışmaları değerlendirilecektir. Böylelikle biri Müslüman, diğeri Hristiyan olan iki farklı dini ve etnik özelliklere sahip yazarın, ortak noktaları olan kadın ve yazarlık özelliklerinden hareketle kadının toplumsal sorunlarını nasıl ele aldıklarına açıklık getirilmeye çalışılacaktır.

Halide Edib Adıvar'ın Hayatı ve Edebi Kişiliği

Halide Edib Adıvar, 1882 yılında İstanbul Beşiktaş'ta, babası dönemin Ceyb-i Hümayun Başkatibi Mehmed Edip bey ile annesi Fatma Bedrifem'in kızı olarak dünyaya gelmiştir. İlk kez Meşrutiyet döneminde kadın sorunlarını konu edinen yazılarıyla yayın hayatına başlayan Adıvar, gerek Meşrutiyet gerekse Cumhuriyet döneminde aldığı eğitim ve bildiği yabancı dil nedeniyle oldukça farklı bir konumda yer almış bir kadın yazardır (Arabacı, 2007, s.272). Özellikle Milli Mücadele yıllarında ve Cumhuriyet'in kuruluş yıllarında Ankara'da Atatürk'ün yanında ileri derece İngilizce bilen tek kişi olarak ön plana çıkmıştır. Adıvar daha önce okuldan tanıdığı ve ailesinin de doktoru olan Adnan beyle 29 Nisan 1917'de evlenmiştir (Arabacı, 2007 s.273).

Adıvar annesini genç yaşta veremden kaybetmiş ve anneannesi tarafından büyütülmüş bir çocuktur. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde bir süre eğitim almış olan yazar kolejde bir yıl eğitim aldıktan sonra, eğitimine evde devam etmiştir. Daha sonra *Mor Salkımlı Ev* olarak yayınladığı ve çocukluk yıllarından itibaren hayatını kaleme aldığı eserin adı da olan bu ev, yazarın hayatında önemli bir yer tutmuştur. İlerleyen yıllarda babası Mehmed Edib beyin Sultantepe'de bir ev almasıyla burada yaşamaya başlamıştır. Sultantepe'de İngilizce dersleri almaya başlayan Adıvar hocasının desteğiyle John Abbot'tan *The Mother* adlı eseri tercüme etmiştir. Yazarın bu eseri 1897 yılında *Mader* adıyla yayınlanmış ve II. Abdülhamid tarafından da ödüllendirilmiştir. Adıvar'ın bir yazar olarak yetişmesinde İngilizce hocasının yanı sıra Rıza Tevfik'in de önemli bir etkisi olmuştur (Yıldız, 2016).

Resim1: Halide Edib (Yıldız, 2016)

Halide Edib'in hayatını kaleme alan araştırmacılar, onun birden fazla vasfı olan ve kendi döneminde yaşamış kadınlara oranla son derece eğitilmiş ve kendini geliştirmiş bir kadın olduğunu şu sözlerle dile getirmişlerdir:

“...Eğitimci, öğretmen, romancı, yazar, mütefekkir, işgal İstanbul'unda nutuklar irad edici, Teali-i Nisvan kurucusu, hastanelerde hemşire, Milli Mücadele'de nefer, sekreter, çevirmen, Hilal-i Ahmer içinde faal bir sima, onbaşı, çavuş, profesör, milletvekili ve bütün bunların yanı sıra iyi bir eş, iyi bir anne...” (Yıldız, 2016).

Halide Edip Adivar (1882-1964) Türkiye'de özellikle, Milli Mücadele (1919-1922) konusunda yazmış olduğu eserleriyle de yakından bilinen bir yazardır. Adivar araştırmacılar tarafından öğretmen, müfettiş, eğitimci, roman yazarı ve gazeteci kimliğiyle de bilinen bir kadındır. Tüm bu vasıflara sahip olan Adivar'ın yaşadığı dönem göz önünde bulundurulduğunda çağdaşları arasında oldukça farklı bir konumda olduğu söylenebilir. Üniversitelerde hoca olarak da görev yapmış olan Adivar, Cumhuriyet döneminde yurt dışında Columbia Üniversitesi, Bernard College Tarih bölümünde ve Hindistan'da da görev almış bir akademisyendir (Yorulmaz, 1991, s.133, Erdal, 2007 s.321). Adivar üniversitelerde kadınların erkeklerle aynı dersliklerde üniversite eğitimi almasının gerekliliğinden başlayarak kadınların da tıp fakültelerinde eğitim almasının gerektiğine kadar bir çok alanda kadının sosyal hayatın içinde olmasını savunmuştur (Erdal, 2007, s.324). Adivar Batı'daki eğitim modellerini çok iyi bildiği ve içinde yaşadığı toplumun da eksikleri konusunda net tespitleri olduğu için özellikle üniversitede hocalık yaptığı dönemlerde bu konularla ilgili çok sayıda yayınlar yapmıştır. Adivar'ın yayınları arasında Milli

Mücadele döneminin ayrı bir yeri olduğunu söylemekte yarar vardır. Çünkü Milli Mücadele döneminin neredeyse her aşamasında bizzat bulunmuş ve hatta mücadele alanında bizzat yer almış dönemin önemli kadın yazarlarından biri olarak ön plana çıkmış bir karakterdir.

Resim 2: Halide Edib Adıvar (Yıldız, 2016)

Argunşah'a göre Adıvar, yaşadığı dönemin kadınları için rol-model olmuş ve eserlerinde yarattığı kadınlar Meşrutiyet döneminin ardından oluşan şartlar içerisinde kadının toplumda kendine yer edinme çabaları olarak değerlendirilmesinin yanı sıra özellikle Türk kadınları açısından sosyalleşmesinin tarihsel süreci açısından ayrı bir öneme sahiptir (Argunşah, 2015, s.51).

Milli Mücadele dönemine bizzat şahitlik etmiş bir kadın yazar olarak Adıvar, savaşın en fazla kadın ve çocuklar üzerinde tahribatı olduğunu sık sık eserlerinde konu edinmiş ve kendisinin de bir kadın olarak sahada aktif görev almış olması nedeniyle söz konusu dönemleri sık sık eserlerinde tema olarak işlemiş bir yazardır. Adıvar'ın özellikle *Efe'nin Hikâyesi*, *Zeynebim Zeynebim*, *Emine'nin Şehadeti*, *Fadime Nine ile Kerem Dede* ve *Vurma Fatma* adlı eserlerinde Milli Mücadele döneminde Türk kadınının yaşadığı zorluklar ele alınır (Sakallı, 2012, ss.137-136).

Adıvar'ın tarihsel süreçte Türk toplumundaki kadın yazarlar arasında ayrı bir yeri olduğuna işaret eden Argunşah, Adıvar'ın bu konumunun oluşmasında yazarın "toplumsal hayatın içinde süre giden dönüşüm ve değişimlerin aynı zamanda birinci dereceden etkileneni olarak süreç içindeki yerini sorgulamasının ve kendine bir rol biçmesinin" önemli bir yeri olduğuna şöyle dikkat çeker:

"...Bütün bunlar aynı zamanda yazarın dönem kadınıyla ilgili değerlendirmeleridir. Bu sebeple yazarın romandan romana değişen ve dönüşen tipler, kadınla ilgili görüşleri devrin konuyla ilgili birikim ve deneyimlerini farklı aynalarda seyretmek gibidir. Halide Edib'in eseri bu tarafıyla dönemin 'yeni kadın'ının biçimlenmesine katkıda bulunur. Zira yazarına ve okuyucusuna konuyla ilgili teorileri kurgusal bir dünyada bile olsa pratiğe geçirme deneyimini yaşatır..." (Argunşah, 2015, s.51).

Adıvar, bazı araştırmacılar tarafından Osmanlı-Tanzimat yazarlarından olan Fatma Aliyye'den sonraki en önemli ve belki de ilk Türk kadın romancı olarak da kabul edilmektedir (Bele, 2010, s.7). Her ne kadar Halide Edib kendi döneminde yaşamış kadınlara oranla eğitim, aile yapısı, içinde bulunduğu sosyal topluluk anlamında şanslı bir çevrede yaşamış olsa da yazarın söz konusu dönemde bir çok kadının karşı karşıya kaldığı, ikinci evlilik, maddi sıkıntılar, toplumsal baskı vb. konularda sorun

yaşamına da engel olamamıştır. Nitekim ilk eşi olan Salih Zeki'nin dokuz yıllık bir evliliğin ardından Halide Edib'e ikinci bir evlilik talebiyle gelmesi (Yıldız, 2016), yazarın böyle bir yaşantıyı kabul etmeyerek baba evine dönmesiyle sonuçlanmıştır. Bu tepki aslında ne pahasına olursa olsun yazarın kadının toplumdaki erkek merkezli yapıya olan tepkisinin de önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Nitekim yazar eşinden ayrılma kararı aldığı anda yalnız değildir ve çocuklarıyla baba evine dönmüş ve sıkıntılı bir dönem geçirdikten sonra yeniden eğitim alanındaki çalışmalarına dönebilmiştir. Aslında yazarın bu duruşu başta kendisi olmak üzere söz konusu dönemde kadınların erkekler tarafından ikinci sınıf insan olarak görülmesine verilen en büyük tepki olarak değerlendirilebilir. Yazarın benzer bir duygu ve düşünce içinde olduğu *Mor Salkımlı Ev* adlı eserde de görülür. Babası Mehmed Edib beyin ikinci evliliği sırasında da yazar bu durumdan hoşnut değildir ancak gerek yaşı gerekse annesinin vefatı nedeniyle benzer bir tepki verme imkanı olmadığı görülmektedir.

Halide Edip Adıvar'ın Eserleri

Adıvar'ın *Seviyye Talib*, *Handan*, *Yeni Turan*, *Mor Salkımlı Ev*, *Ateşten Gömlek* adlı eserlerinin yanı sıra kadınların mücadele yıllarında yaşadıkları sorunlar ve maruz kaldıkları konularla ilgili çalışmalarını genel olarak şöyle sıralamak mümkündür. Düşman askerinin tecavüzüne uğrayarak utancından intihar eden bir kadının konu edildiği *Efe'nin Hikâyesi* adlı eser buna örnek olarak gösterilebilir (Sakallı, 2012, ss.137-146). Benzer şekilde nişanlısı Yunan askerleri tarafından öldürüldüğü için aklını yitiren *Zeynebim Zeynebim* adlı hikayede de Adıvar'ın kadın temasını ön planda tuttuğu söylenebilir (Sakallı, 2012, s.41). Adıvar'ın *Emine'nin Şehadeti* adlı eserinde ise kocasını ve namusunu kurtaran fakat şehit olan bir kadın konu edinilmiştir (Sakallı, 2012, s.141). Yine Yunanlı askerlerin tecavüzüne uğrayan ve şehit edilen bir diğer kadın konulu eser de *Vurma Fatma* adlı hikayedir (Sakallı, 2012, s.142). Adıvar'ın roman ve hikayelerindeki kadın konularına genel olarak bakıldığında sadece işkence ve tecavüze maruz kalmış kadınlar değil aynı zamanda evi yakılmış, eşi öldürülmüş, katledilmiş kadınların da anlatıldığı eserleri görmek mümkündür. Örneğin kocası öldürülen, evi yakılan, çocukları perişan olan bir kadın temasının işlendiği *Aziz'in Karısı* adlı eseri böyle bir hikayedir (Sakallı, 2012, s.143).

Resim 3: Halide Edip'in Eserleri (Yıldız, 2016)

Adıvar'ın kaleme aldığı konuların bu kadar etkileyici ve insanları derinden etkileyebilme gücünün temelinde onun yazdığı sahneleri bizzat yaşamış bir kadın olmasının önemli bir etkisi olduğuna işaret eden İnci Enginün'e göre Adıvar'ın eserleri sanatsal değerinin yanı sıra Milli Mücadele döneminin destan ve trajedisinin anlaşılması açısından da son derece önemlidir:

"Halide Edib Türk milletinin temel değerlerine büyük saygı besleyen, şahsiyetin gelişmesine önem veren eğitim anlayışı, inançlarını, fikirlerini davranışlarıyla gösterme kabiliyeti, korkusuz ve pratik zihniyeti ile bugün de örnek alınacak şahsiyetlerdendir. Onun Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerini ve yaşanan günleri bize bütün heyecan ve teferruatıyla anlattığı eserlerinin bence ayrı ve çok özel bir yeri vardır. *Dağa Çıkan Kurt* dolayısıyla yazdığı bir yazıda Abdullah Cevdet, bir kadın kaleminin bu sahneleri nasıl yazabildiğine hayret ettiğini belirtir, Halide Edib bu yazdığı sahneleri görmüş olan şahıstır ve onun kalbi gördüğü bu sahneleri bizzat yaşamış olanlara karşı, acıma, saygı ve sevgiyle doludur. Aynı faciaların tekrarlanmaması ancak onların bilinmesi ve ibret alınmasıyla mümkündür. Bundan dolayıdır ki, Halide Edib'in eserleri sadece kendi sanatı açısından önemli eserler sayılamaz. Onlar aynı zamanda ilerde Milli Mücadelemizin destan ve trajedisini yazacaklar için malzemeler olarak da değerlendirilebilir" (Enginün, 2012, s.145).

Adıvar gerek mücadele yıllarını saha da bizzat yaşamış biri olması gerekse de bir kadın olarak onların sorunlarını daha derinden anlıyor olması nedeniyle bu konulara hem geniş yer vermiş hem de birçok kesimin bu konuya dikkatini çekmeyi başarmış bir kadın yazardır. Nitekim Yunan işgali sonucunda mutlu hayatı sona eren bir kadının trajedisinin konu edinildiği *Fadime Nime ile Kerem Dede* adlı eserinde de yine bir kadın konu edinilmiştir (Sakallı, 2012, s.143).

Adıvar'ın kadın temasını işlediği bir diğer eseri de Türk bayrağı altında ölmek isteyen bir kadının konu edinildiği *Bayrağımızın Altında* adlı çalışması olmuştur (Sakallı, 2012:s.144). Argunşah'a göre Adıvar yayın hayatına başladığı ilk dönemlerden itibaren kadın sorunlarıyla ilgilenmiş ve onların sosyal hayata katılımları ve bu süreçteki sorunları üzerinde düşünmüştür. Bu nedenle de Adıvar daha ilk romanlarından itibaren eserlerinde yarattığı kadın tiplerinde kadınların sosyal hayat ve sosyal meseleler karşısındaki tereddütlerine geniş yer vermiştir. Argunşah aslında Adıvar'ın *Seviyye Talip*'le başladığı yayın sürecinde daha çok Türk kadınının değişim, dönüşüm ve sosyal hayattaki konumunu sorguladığını ise şöyle ifade eder (Argunşah, 2015, ss.50-51):

"...Seviyye Talip'ten Ateşten Gömlek'e yarattığı bu kadınlar, Türk kadınının dönüşümünü ve sosyal hayata katılım sürecini yansıtır. Yazarın Seviyye Talip ve Macide'den Handan'a, Handan'dan Kaya'ya, Kaya'dan Ayşe'ye adım adım değişen, değiştikçe yenilenen ve eksik taraflarını tamamlayarak olgunlaşan kadınları, 19. asrın ikinci yarısından itibaren modernleşme hareketinin içine alınmış, Türk kadınının sosyalleşme macerasını yansıtır. Bu romanlardaki kadınların deneyimlerinden de anlaşılacağı gibi Türk kadınının sosyalleşme sürecini hızlandıran, belki yeterince hazmedilemeden sosyalleşmesini sağlayan, tarihi şartların zorlamasıdır. 20. yüzyıl başlarının çok hareketli ve sonuçları itibariyle önceki dönemlerle benzerlik taşımayan süreci, Türk kadınının süratli bir şekilde sosyal hayata katılmasının ve sorumluluk üstlenmesinin önünü açmıştır..." (Argunşah, 2015, ss.50-51).

Kadın konularının yanı sıra yaşadığı dönemde üniversitelerin içinde buldukları duruma dair de bazı değerlendirmelerde bulunan Adıvar bu konularla ilgili de çeşitli eserler kaleme almıştır. Özellikle *Türkiye'de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri* adlı eserinde, ilk üniversite olarak kabul edilen dönemin medreselerinin Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesindeki rolüne değinen Adıvar, medrese sisteminin çöküşünün temelinde şekillerin katılaşıp olmasının, âlimlerin ilimle değil, söz konusu dönemin ileri gelenlerine yaranmaya çalışmakla uğraşmaktan bilimsel görevlerini ihmal etmelerinin önemli bir etkisi olduğu tespitinde bulunmuştur (Erdal, 2007, s.318).

Adıvar Milli Mücadele döneminin yanı sıra kadınlara dair sevgi, aşk, bunalım, tutku, evlilik, Doğu-Batı, kadın, din vb. konuları da eserlerinde kaleme almıştır. 1912 yılında yazdığı *Handan*'da yazar, genç bir kadının aşk, sevgi, bunaltı ve sıkıntılarını konu edinir ve kadının bireysel anlamda kendini bulmayı amaçladığı bu eserde, Handan'ın nezdinde söz konusu dönemdeki genç kızların hem psikolojik hem de sosyolojik kimliği okuyucuya yansıtılır (Şahin, 2008, s.100). Bu yönüyle Adıvar'ın da Düsap'la benzer şekilde kadının içinde bulunduğu sosyal ve toplumsal rolleri eleştiren ve sorgulayan bir kadın kimliğini konu edindiğini söylemek mümkündür.

Hülya Argunşah "Halide Edib'te Değişen Kadınının Romandaki İzdüşümleri: Seviye Talip'ten Ateşten Gömlek'e" adlı çalışmasında Adıvar'ın "Türk edebiyatının 20. yüzyıl başlarındaki kadın yazarı ve sosyal hayattaki dönüşüm ve değişimin birinci dereceden etkileneni olarak süreç içindeki yerini sorguladığını" kaydeder. Argunşah'a göre yazar özellikle romancılığının ilk döneminde yazdıklarıyla sosyal hayatın içinde yer edinmeye çalışan kadının ve toplumun çıkmazlarını sorgulamıştır. Dolayısıyla Adıvar'ın ilk eserlerinde kaleme aldığı temalarla aslında Türk kadınının toplumdaki yerinin konumlandırılmaya çalışıldığı, daha sonraki eserlerindeki temaların değişmesi noktasında ise *Ateşten Gömlek* adlı çalışmasının bir dönüm noktası olduğunu ve yazarın burada oluşturduğu kadın imajında, "dönüşen ve sosyal hayatın parçası olma yolunda büyük adımlar atan dönem kadını tartıştığı" ileri sürülür (Argunşah, 2015, s.27).

Argunşah'a göre Adıvar'ın 1922 yılında kaleme almış olduğu *Ateşten Gömlek* adlı eseri aslında Adıvar'ın romancılığının yeni bir dönemi olarak da adlandırılır. Çünkü 1909'de ilk kez *Heyula* adlı romanı yazan Adıvar'ın bu dönemde kaleme aldığı eserlerle 1922'den sonra yazdıkları arasında ciddi bir fark oluşmaya başlamış ve 1922'den sonra yazdığı eserlerindeki kadın imgesinde artık "dönüşen ve sosyal hayatın parçası olma yolunda büyük adımlar atan dönem kadını tartışmaya başlamıştır (Argunşah, 2015, s.27).

Görüldüğü gibi Adıvar'ın eserlerinde Türk toplumunun ölüm kalım mücadelesinin verildiği bir süreçte Türk kadınının yaşadığı zorluklar, çektiği acılar, zulümler ve işkencelerin konu edildiği kadın temaları ön plandadır. Düsap'ın eserlerindeki genel tema ise ağırlıklı olarak kadınlar olsa da, kadınlar başlığı altında şehirli ve taşralı kadınların sorunları, görücü usulü ile evlenme, ekonomik eşitsizlikler, aile baskısı ve eğitim konuları ön plana çıkmaktadır. Her ne kadar Düsap'ın yazar olarak değindiği konular yaşadığı döneme damgasını vurmasına neden olmuşsa da aslında kendi dönemi ve sonrası için Ermeni kadınlarına yazma konusunda verdiği cesaret nedeniyle de dikkate değerdir. Çünkü Düsap

Ermeni kadınlarına hem literatürde yeni bir sayfa açmış hem de bu konuda çalışacaklara ilham kaynağı ve örnek olmuştur. Bu konuda özellikle Sibil'in (Zabel Asadur) Düsap ile görüştüğünden sonra onun etkisinde kaldığı ve kendisinin ikinci bir Sırpuhi Düsap olmak istediği de bilinmektedir (Tüfekçi, 2016).

Sırpuhi Düsap'ın Hayatı ve Edebi Kişiliği

1841 yılında İstanbul Ortaköy'de dünyaya gelen Sırpuhi Düsap Ermenice adıyla Սրբուհի Ծոսափ olarak bilinmektedir. İngilizce kaynaklarda Srpouhi Dussap şeklinde de bilinen yazarın doğum tarihiyle ilgili olarak bazı kaynaklarda ise 1840 yılı kaydedilmişse de bir çok kaynakta 1841 yılı esas alınmıştır (Շարուհի [Şaruryan], 1961, ss.166-180). "Bu yolda defne yapraklarından çok uçurumlar var" sözüyle de bilinen Düsap'ın soyadı bazı kaynaklarda ise Vahanyan olarak kaydedilmiştir. Düsap aynı zamanda Kimya biliminde Osmanlı döneminde önemli çalışmalara imza atmış olan Ermenicedeki ilk kimya kitabını yazan Ohannes Vahanyan Efendi'nin de kız kardeşidir (Etker, 2012, ss.43-62). Bazı araştırmacılar Düsap'ın ağabeyi Ohannes Vahanyan'ın³ nekroloji yazdığını da kaydetmiştir (Etker, 2012, s.62). Varlıklı bir ailede dünyaya gelen Düsap'ın bir yazar olarak yetişmesinde annesi Nazlı Vahan'ın (1814-1884) son derece önemli ve etkili bir yeri olmuştur (Rowe, 2003, s.36).

Yaşadığı dönem içerisinde seçkin ve varlıklı bir aile olarak öne çıkan Düsap'ın ailesi yazarın Batı eğitimi, özellikle de Fransız kültürüne aşina olmasında ciddi katkı sağlamıştır. Düsap'ın babası Sargis Vahanyan'dır (Շարուհի [Şaruryan], 1961, ss.166-180). Katolik bir ailede dünyaya gelen Düsap, kendi eğitiminin yanı sıra kadınların eğitimi konusunda da çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, 1859'da Hripsimyan's Okulu'nun açılması konusunda dönemin ileri gelen Ermeni feminist kadınlarıyla ortak hareket etmiştir (Eseyan, 2010, s.111). Düsap çocukluğunda henüz küçük yaşta iken babası Sargis Vahanyan'ı kaybetmiş ve ailenin tek kızı olarak annesi tarafından yetiştirilmiştir. Düsap'ın annesi Nazlı Vahan'ın kökeni yaşadığı dönemde Ermeni cemaati içinde kız çocuklarının okumasına büyük önem veren varlıklı bir amira sınıfına dayanmaktadır. Nazlı Vahan kız çocuklarının okumasına yönelik çalışmalarının yanı sıra kadınlara yönelik başta eğitim ve yardım dernekleri olmak üzere bir çok alanda destek vermiş, Maral Aktokmakyan'ın ifadesiyle "Geleneksel kadınlık halinden uzak bir anne" profili çizmiştir (Aktokmakyan, 2009, para.8).

Düsap'ın yazar olarak yetişmesinde anne Nazlı Vahan'ın etkisinden bahseden Aktokmakyan, Düsap'ı etkin ve bilinçli yetiştirmesi nedeniyle, yazarın çok genç yaşta toplumsal hayat hakkında fikir sahibi olduğunu ve kendini sarmalayan entelektüel çevrenin etkisiyle belli değerler edinip olgunlaşmaya

³ Sarkis adında bir amira sınıfına mensup tüccarın oğlu olarak 1832 yılında İstanbul Ortaköy'de dünyaya gelen Orhan Vahan; Vahan Efendi, Hovhannes/Ohannes Sarkis Vahanyan, Ohan Vahan olarak da bilinmektedir. 25 Nisan 1891'de İstanbul, Taksim'de hayatını kaybeden Orhan Vahan'ın annesi Nazlı Vahanyan, Kayserili, kökenleri amira Arzumanyanlara dayanan, birkaç dile hakim, hayırsaverliğiyle bilinen bir kadındır. Vahan Efendi'nin ailesinin kökenlerine dair çok fazla bilgi olmasa da Vahan'ın Astine Vahan-Serviçen ve Araksi Vahan Gülbenkyan adında iki kızı olduğu bilinmektedir. (Deveci Bozkuş, 2020, ss.416-417).

başladığını kaydeder. Aktokmakyan'a göre Düsap sadece kadın hakları değil aynı zamanda Ermeni edebiyatı ve kültürünün ilerleyişinde de bir dönüm noktası teşkil etmiştir (Aktokmakyan, 2009, para. 8).

Sırpuhi Düsap'ın Eserleri

Osmanlı İmparatorluğu döneminde özellikle Meşrutiyet döneminde kadınların sosyal hayata katılımlarının önünün açılması yönünde birtakım adımlar atılmışsa da bunlar beklenen düzeyde olamamıştır. Ancak bu durum İmparatorlukta yaşayan etnik gruplar açısından küçük de olsa farklılıklar arz etmiştir. Nitekim Meşrutiyet dönemi öncesinde ve Meşrutiyet dönemi sırasında özellikle Ermeni aydınlarının yürüttükleri faaliyetlerde Fransız kültürünün hakim etkisinin tartışmasız belirgin olduğu görülmektedir. Bu açıdan konuya bakıldığında modernleşme konularında gerek çeviri ve gramer kitapları konusunda gerekse de bilimsel ve tarihi eserlerin Osmanlı Türkçesine kazandırılmasında Ermeni münevverlerin önemli bir etkisi olmuştur. Tıp, hukuk, mimari, iktisat, ziraat vb. alanların yanı sıra sosyal bilimler ve özellikle edebiyat alanında da Fransız edebiyatının İmparatorlukta etnik gruplar üzerinde ciddi bir etkisi olmuştur. Bu konuda Düsap'ın ilk Ermenice yazan kadın romancı olması, deneme, makale ve roman kaleme alması son derece önemli bir adım olarak değerlendirilebilir. Nitekim Düsap'ın yaşadığı dönemde ataerkil sistem hakimdir ve Düsap'a göre kadınların özgürlüğü ancak söz konusu ataerkil sistemin kurallarından bağımsız hareket edilmesi halinde gerçekleşebileceği şöyle ifade edilmektedir;

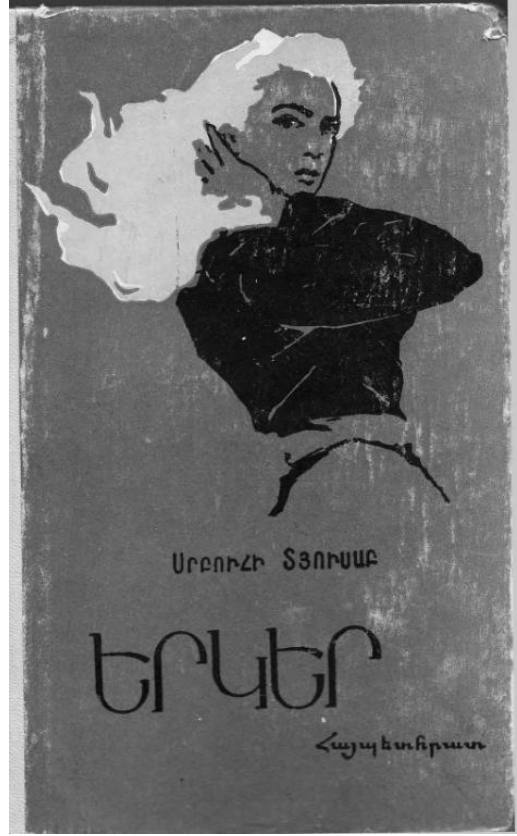
“İki cins arasında eşitlik olduğunda, yani hayatın zevklerinde, cezalarında, çalışmada ve ödüllendirmede eşitlik sağlandığında zincirler kırılacak, riyakârlık son bulacak ve toplum güçlerin eşitsizliğinden kaynaklanan kayıpları telafi edip dengeye ulaşacaktır. Avrupa'da ilan edilen o yüce ilkeler, yani özgürlük ve eşitlik ilkeleri, açıkça büyük laflar olarak kaldılar. Bu nasıl eşitliktir ki insanlığın yarısını erkekliğin ayakları dibine serer? Bu ne biçim özgürlüktür ki kadını karşı çıkmaktan, bir işe girişmekten, itiraz etme hakkından yoksun bırakır? Bu nasıl güçtür ki erkeklere "Korkmadan çalış, istediğin yöne ilerle, özgürsün!" diye seslenirken, kadınlara "Zincirlerinin tadını çıkar ve sakın ses çıkarma!" der” (Ekmekçioğlu, 2010, s.109).

Görüldüğü gibi Düsap'a göre gerçek anlamda “eşitlik ve özgürlük” ancak hayatın her alanında kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılmasıyla sağlanabilecektir. Düsap eserlerinde kadınlara seslenirken onların güçlü olabilmelerinin yegane aracının çalışmak olduğunu, kadınların çalışarak kendileri hakkındaki önyargıları yıkabileceklerine olan inancını “Kadınlar çalışın, çalışın ki önyargılar ayaklarınızın altında paramparça olsun; ayağa kalkın, çalışmaktan utanmayın, insanlığın çağrısı budur” ifadeleriyle dile getirir (Düsap, 2016).

Düsap romanlarının yanı sıra İstanbul ve İzmir'de çeşitli gazetelerde makaleler de yazmış bir münevverdir. Söz konusu yayınlarında da yine kadının ekonomik ve toplumsal özgürlüğüne değinen

Düsap kadının özgürleşmesinin ekonomik ve toplumsal özgürlükle paralel olduğuna da işaret etmiştir (Düsap, 2016).

Düsap romanlarının yanı sıra kültürel alanlardaki çalışmalarıyla da ön plana çıkmış bir kadın kimliği taşımaktadır. Örneğin 1882 yılında çeşitli bankalardan sağladığı destek fonlarıyla İstanbul'da Ermeni ressamlar sergisi düzenlediği ve bu tür organizasyonlarda görev aldığı da bilinmektedir (Arnavoudian, 2003).

Resim 4:Sırpuhi Düsap'ın Ermenice Kaleme Aldığı *Yerker*

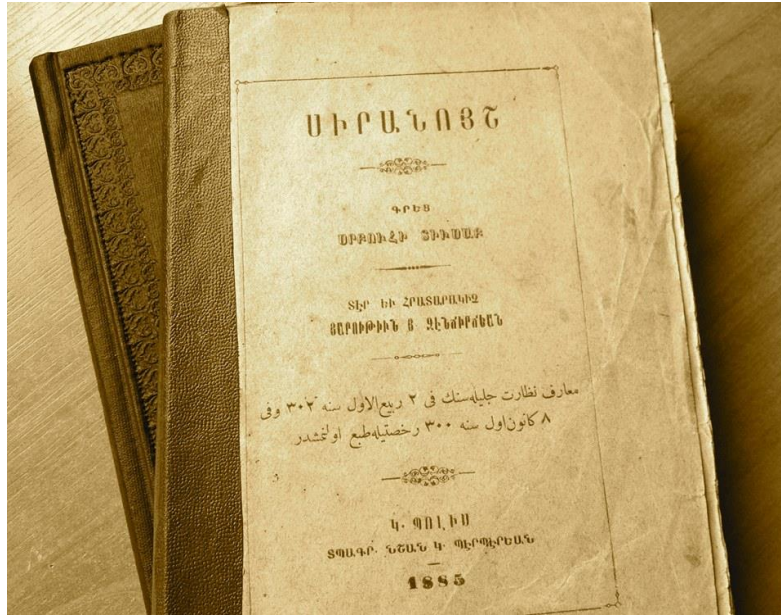
Adlı Eserinin Kapağı (Tüfekçi, 2016)

Düsap'ın eserleri arasında İstanbul'da 1883'te yayınlanan *Mayda* yazarın ilk eseri olarak bilinmektedir. Kadının erkeğe ekonomik bağımlılığının tartışıldığı bu eserde yazar, kadınların erkeklere olan bağımlılığının, hem psikolojik hem de toplumsal etkileri üzerinde durmuştur. Söz konusu bağımlılığın ancak mevcut düzenin değişmesiyle sağlanabileceğine işaret eden Düsap, bu eserinde ayrıca erkeğin doğal bir üstünlüğü olduğu yanılmasına da karşı çıkmıştır (Tüfekçi, 2016).

Mehmet Fatih Uslu “Osmanlı’da Modern Ermenice Edebiyatın Ana Hatları” konulu makalesinde 1883’te Düsap’ın, *Mayda* adlı romanı yazdıktan sonra ilk kadın Ermeni romancı olarak ön plana çıktığını ve bu romanla beraber kadın özgürlüğü meselesinin Ermeni edebiyatı literatüründe yer almaya başladığına işaret etmiştir. Uslu Düsap’ın kendinden sonraki kuşakları da etkilediğini, özellikle Zabel Asadur (Sibil), Hayganuş Mark ve Zabel Yesayan gibi yazar ve şairlerin de Osmanlı Ermenice edebiyatının erkek egemen yapısına ciddi şekilde meydan okuduklarına işaret etmiştir (Uslu, 2017).

Düsap’ın eserleri arasında ayrıca 1884’te yine İstanbul’da yayınladığı *Siranuş* ve 1887 yılında İstanbul’da çıkan *Araksiya ya da Mürebbiye* adlı romanları da döneme damgasını vurmuş eserlerdir. *Siranuş* adlı romanda Düsap Ermeni toplumunun en üst sınıfı olarak bilinen ve amiralar olarak tabir edilen amira sınıfa mensup bir aileyi konu edinir. Aktokmakyan Ermenice kadın ismi olan Siranuş’un, kelime anlamının Ermenice’deki ‘ser’ ve ‘anuş’, yani ‘aşk’ ve ‘tatlı’ sözcüklerinden oluşmasının gerekçesini ve neden anlamlı olduğuna ise şöyle yer verir:

“Çünkü bu roman toplumun kadın üzerinde kurduğu baskılardan dolayı, kadının aşık olmasını, aşkını yaşamasını engellemesi hakkındadır. Amira sınıfından dahi olsa Ermeni kadını yine başta baba figürü olmak üzere, kadını ailenin ve toplumun ‘sermaye’si gören sosyal düzenin ve çarkının bir parçası olmak zorundadır. Siranuş ironik bir şekilde, acı bir aşk hikayesi, kırık bir aşk romanıdır” (Aktokmakyan, 2015, para.1-12).

Resim 5: Sırpuhi Düsap’ın Ermenice Kaleme Aldığı *Siranuş* Adlı Eserinin Kapağı (Düsap, 1885)

Sırpuhi Düsap'ın *Siranuş* Adlı Eseri

Siranuş adlı romanın kahramanını “Kurbanlaştırılan kahraman” olarak niteleyen Aktokmakyan’a göre, Siranuş karakteri adından da yola çıkarak romantik bir aşktan çok, acı bir aşk hikayesini anlatmaktadır. Henüz Türkçeye çevrilmemiş olan bu romandaki temalara genel hatlarıyla şöyle yer vermek mümkündür:

“...Romantik aşkın değil, görücü usulünün ve ailelerin çıkarları doğrultusunda karar verdikleri, kadının bu yolda fedakarlık göstermeye çağrıldığı bir tavrın tezahürüdür Siranuş’un acı aşk deneyimi. Bu anlamda her türlü özgürlüğü yaşamaktan çok uzak, belirlenmiş kaderleri çerçevesinde yaşamaya mecbur, kahramandan çok kurban olan kadınlardan biridir Siranuş. Onun hikayesinde dikkat çeken ilk şey, Osmanlı Ermenilerinde yönetici sınıfı temsil eden amira sınıfına mensup bir ailenin kızı olmasıdır. Her ne kadar belli sınıfsal artılara sahip gibi görünse de, üst sınıf toplumun kadınları da, daha aşağı sınıflarda ezilen kadın ile aynı kaderi paylaşmaktadır” (Aktokmakyan, 2015, para.6).

Siranuş adlı romanda Düsap, soyu amiralara dayanan ve bununla gurur duyan, varlıklı Bay Haynur ve karısının Siranuş adındaki genç kızlarının yaşadığı hazin bir aşk konusunu ele alır. Yervant ve Zaruhi'nin Haynur ailesinde evlatlık olarak büyüdüğünü kaydeden Aktokmakyan, *Siranuş* adlı romanı şöyle özetler (Aktokmakyan, 2015, para.6-7):

“...Roman Zaruhi'nin düğünü ile açılır. Bay Haynur'un konağında düğün için görkemli bir davet verilir. Zaruhi sevdiği adamla yani Hirant ile evlenirken, Siranuş ve Yervant beraber büyümüş ve yıllar içinde sevgileri sadece birbirlerine itiraf ettikleri gizli bir aşka dönüşmüştür. Düğünden bir gün sonra Roma'ya sanat eğitimi almaya gidecek olan Yervant ile geride, İstanbul'da kalan Siranuş, düğün gününün neşeli havasının aksine, bir köşede hüznüyle oturmuş birbirlerine veda ederken sadakat sözü veren iki sevgili olarak karşımıza çıkarlar. Bu olayın üzerinden kısa bir süre sonra çapkınlıklarıyla bilinen bir başka varlıklı Bay Tarehyan Siranuş'a talip olur. Paradan başka hiçbir şeye önem vermeyen Haynur, kızına ve karısına danışmadan bu teklifi memnuniyetle kabul eder. Ama sonrasında yaşanan gerilimden ötürü, önce anne hastalanıp yataklara düşer, daha sonra da Siranuş. Siranuş annesinin ciddi rahatsızlığının sebebi olarak görür kendini ve sırf annesini mutlu ve dolayısıyla sağlıklı kılabilmek için babasının isteğine boyun eğer. Siranuş istemediği halde Tarehyan ile evlenir, annesine de kederini belli etmez. Evliliğin başlarında Siranuş eve beklenmediği bir zamanda dönerek, Tarehyan'ı metresi Janet ile evlerinin salonunda yakalar. O güne dek bir tür yas ve keder içinde yaşayan Siranuş Tarehyan'a ve Fransız sevgilisine soğuk bir şekilde karşılık vererek kadını evinden kovar. Yıllarca Tarehyan'ın servetinde gözü olan Fransız kadının Alphonse adında, kendi gibi servet avcısı bir sevgilisi daha vardır. Öfkeden deliye dönen Janet, Siranuş'u lekeleyecek ve rezil edecek bir plan yapar sevgilisiyle birlikte. Buna göre Alphonse yakışıklılığıyla Siranuş'a yanaşacak, evdeki hizmetçilerden Melkon aracılığıyla da, Tarehyan'ın fark etmesini sağlayacaklardır. Ancak planlar beklenildiği gibi ilerlemez. Roma'da iki sene kaldıktan sonra, aldığı kötü haberler ve yaşadığı acılardan sonra memleketine dönmenin kendisine iyi geleceğine inanan Yervant tüm cesaretini toplayarak Siranuş'u evinde ziyaret eder. İki sevgili birbirleriyle hasret giderip, günah çıkarırken, etrafta bir süredir dolanan ve Siranuş'un kaldığı evin

bahçesine gelen Alphonse'ü farkedenden Yervant kavgaya tutuşur. Adam, olay çıkarma amacıyla Yervant'ı omzundan yaralar ve kaçar. Tarehyan önce Yervant'a karşı suçlamalarda bulunup, karısından intikam almak ümidiyle iftira atar. Daha sonra olanları hem hizmetçi Melkon'dan hem de karısından dinler. Günler geçer, birbirinden farklı iki açıklama arasında karar veremeyen Tarehyan sevgilisi Janet'i ziyaret etmek için onun Pera'daki evine gider. Ancak daha merdivenleri çıkarken, Janet'in sevgilisi Alphonse ile öteden beri yaptığı planları duyarak, sessizce evine geri döner. Karısına karşı bir kez daha mahcup olan Tarehyan, buna rağmen kısa zamanda yeni sevgililer edinmekten de geri kalmaz. Bu olayın ardından, yaklaşan Surp Hagop yortusu vesilesiyle, her sene Haynurların evinde bayram eğlencesi yapıldığından, Siranuş birkaç gün evvelinden ailesinin evine gider. Bu sırada Siranuş Zaruhi'den, Yervant'ın tekrar Roma'ya döneceğini duyarak altüst olur. Aynı gün bakımını ve eğitimini üstlendiği üç kardeşten biri olan küçük Zareh'in hastalandığı haberini alarak doğruca çocuğun kaldığı eve gider. Uzunca müddet küçük çocukla ilgilenir, doktor çağırır. Bayram günü geldiğinde Siranuş'ta, küçük Zareh'den kaptığı tifonun etkileri kendini göstermeye başlar. Ertesi gün, son nefesini vermeden Yervant'ı son bir kez görmek ister. İki sevgili vedalaşır, annesi bir yanda ağlarken, Bay Haynur "onca görkemi ve varlığı anca iki sene yaşayabildi" diye söylenerek kızı için hayıflanır. Bay Tarehyan ise, bulaşıcı olduğunu öğrendiği hastalığa yakalanmamak için bahaneler bularak oradan kaçar" (Aktokmakyan, 2015, para.7).

Düsap son romanı olan *Araksiya ya da Mürebbiye* adlı eserinin ardından 1889 yılında sağlık problemleri nedeniyle Paris'e gitmek zorunda kalmıştır. 1891'de İstanbul'a döndükten sonra, henüz on sekiz yaşında vefat eden kızı Dorin'in ölümünden sonra bir daha roman yazmamıştır (Tüfekçi, 2016).

Düsap'ın romanlarının yanı sıra çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanan makaleleri de bulunmaktadır. Bunlar arasında 1880 yılında kaleme aldığı "Kadınların Eğitimi" konulu makalesinde Düsap genel hatlarıyla kadınların ekonomik ve sosyal koşullardan bağımsızlaşmalarının yegane yolunun çalışmaları olduğuna, bunun yolunun da eğitimden geçtiğine değinir. Düsap'a göre kadınların her alanda özgür olmalarının tek yolu 1881'de kaleme aldığı "Kadınların Çalışması İlkesi" (Arevelyan Mamul, Oriental Press) makalesinde de işaret ettiği üzere kadınların çalışmasıyla doğru orantılıdır (Aktokmakyan, 2009, para.4). Düsap'ın bir diğer çalışması ise, "Kadınların Çalışmamasına Dair Birkaç Söz" başlıklı makalesidir. Bu makalede de Düsap, romanlarında olduğu gibi yine kadınların özgürleşmesi için eğitimlerinin ve çalışma hayatına girmelerinin gerekliliğine işaret etmiştir. Düsap'ın ayrıca 1926 yılında Venedik'te yayınlanan "Herkesin Yıllığı" başlıklı bir çalışması da bulunmaktadır (Tüfekçi, 2016).

Sıruhi Düsap'ın eserlerindeki genel tema ağırlıklı olarak kadınlar olsa da, kadınlar başlığı altında şehirli ve taşralı kadınların sorunları, görücü usulü ile evlenme, ekonomik eşitsizlikler, aile baskısı ve kadınların eğitimi ise diğer konuları oluşturmuştur. Her ne kadar Düsap'ın yazar olarak değindiği konular yaşadığı döneme damgasını vurmasına neden olmuşsa da aslında kendi dönemi ve sonrası için Ermeni kadınlara yazma konusunda verdiği cesaret nedeniyle de dikkate değer bir münevverdir. Çünkü

yazar Ermeni kadınlarına hem yeni bir sayfa açmış hem de bu konuda çalışacaklara ilham kaynağı ve örnek teşkil etmiş entelektüeldir.

Düsap'ın kadın konularına yer verdiği ve seçtiği temalar nedeniyle kendi çağdaşları olan erkek yazarlar tarafından eleştirildiği de görülmektedir. Bu konuda özellikle Kirkor Zohrab'ın Düsap'ın feminizmine ve kadınların çalışması konusundaki fikirlerine karşı kendisiyle son derece ciddi polemiklere girdiği de kaydedilmiştir. (Eseyan, 2010:20). Düsap'ı eleştiren yazarlar arasında Hrant Asadur da yer almıştır. Asadur'a göre Osmanlı Ermenilerinin romantik akımda roman ve öykü yazar yazarları arasında Düsap da dahil olmak üzere gerçekçi akım anlamında elde pek bir şey bulunmamaktadır (Eseyan, 2010, s.129).

Resim 6: Sırpuhi Düsap'ın Feriköy Latin Katolik Mezarlığı'ndaki aile mezarı (Koptaş, 2016, para.1).

16 Ocak 1901 yılında vefat eden Düsap, Feriköy Latin Katolik Mezarlığındaki aile mezarlığında defnedilmiştir. Eşi Paul Düsap'ın da mezarının bulunduğu aile mezarlığına dair en önemli kaynaklar arasında ünlü Teotig'in 1914 yıllığı yer almaktadır. Söz konusu yıllıkta 1914 yılına ait bir resimde mezar taşının oldukça görkemli bir fotoğrafı da yer almaktadır. "FAMILLE DUSSAP" metninin yer aldığı bu mezar taşında Sırpuhi Düsap'ın adının altında Fransızca bir yazının da yer aldığı görülmektedir. "Burada, erdem dolu bir yüreğe ve incelik dolu bir zekâya sahip, takdire şayan eş ve anne, 16 Ocak 1901 tarihinde vefat etmiş, Sırpuhi Düsap yatıyor. Ebedi saygı ve özlemle..." ifadelerinin yer aldığı bu

mezar taşının günümüzde ise neredeyse tamamen tahribata uğradığı görülmektedir (Koptaş, 2016, para.2).

Resim 7: Düsap Ailesinin Mezartaşının Son Hali (Koptaş, 2016)

Sonuç

Adıvar'la Düsap'ı buluşturan en önemli nokta belki de her iki yazarında kadınlar konusundaki hassasiyetleri olmuştur. Nitekim gerek Düsap gerekse Adıvar, kendi toplumlarını kadınlara bakış açıları nedeniyle eleştirmekten çekinmemiş ve bu uğurda bedel ödemiş kadın münevverlerdir. Bu yönüyle konuya bakıldığında, özellikle Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat ve Meşrutiyet dönemleriyle birlikte hız kazanmaya başlayan modernleşme hareketlerinin bir çok alanda olduğu gibi kadınların eğitim ve sosyal hayatta daha fazla yer almalarına dair bir takım düzenlemelerin önünü de açtığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu sürecin de beraberinde İmparatorluk bünyesinde yaşayan bir çok topluluk üzerinde olduğu gibi Türk ve Ermeni kadın yazarlar üzerinde de etkili olduğunu ve bu yazarların kadın sorunları, kadının toplumdaki yeri, kadınların eğitimi, evlilik ve aile yapıları vb. konuları kaleme almalarına neden olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak farklı yıllarda doğmuş olsalar da Halide Edib (1882-1964) ve Sırpuhi Düsap'ın (1841-1901) gerek yaşamları, gerekse toplumsal konularda vermiş oldukları mücadelenin ortak olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Halide Edib de Düsap'la benzer şekilde kurucuları arasında yer aldığı *Teali-i Nisvan Cemiyeti* ve çeşitli yardım kuruluşları ve derneklerinde aktif olarak görev almış bir kadın münevverdir. Benzer şekilde Düsap da başta Ermeni toplumu olmak üzere kadının sorunlarını konu edinen, eğitim ve yardım kuruluşlarında yer almış ve kadının statüsünün geliştirilmesi için büyük çaba sarf etmiş bir kadın entelektüeldir. Her ne kadar aldıkları eğitim, ailevi yapıları ve büyüdükleri çevre bakımından yaşadıkları dönem için üst düzey bir aile ve çevre içinde büyümüş olsalar

da bu durum onların toplumsal sorunlara olan ilgisini azaltmamış aksine toplumu ve kadın sorunlarını daha da yakından takip etmelerine vesile olmuştur.

Kaynaklar

- Aktokmakyan, M. (2009). *Sirpuhi Düsap: Ermeni Kadın Edebiyatının Başlangıcı*. E.T.01.03.2009 <http://www.arsayincilik.com/tr/basindan/sirpuhi-dusap-ermeni-kadin-edebiyatinin-baslangici/149>
- Arabacı, H. M. (2007). Milli Mücadelenin Hazırlık Safhasında Halide Edib Adıvar'ın Faaliyetleri ve Mustafa Kemal Atatürk. *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19*, Aralık 2007, ss. 271 – 294.
- Argunşah, H. (2015). Halide Edib'te Değişen Kadının Romandaki İzdüşümleri Seviye Talip'ten Ateşten Gömlek'e. *TUBAR-XXXVII*, 2015-Bahar, ss.27-52.
- Arnavoudian, E. (2003). Novelist, democrat and feministArmenian. *News Network / Groong*, May 19, E.T.01.02.2015: <http://www.groong.org/tcc/tcc-20030519.html>
- Bele, T. (2010). *Halide Edip Adıvar'ın Hayatı: Kurtuluş Savaşı'na Giden Yolda*. İstanbul: Siyah Beyaz Yayınları.
- Deveci Bozkuş, Y. (2020). Osmanlı Modernleşmesinde Ermeni Bir Entelektüel: Hukukçu Orhan Vahan. *History Studies, Doç. Dr. İlknur Mangır Karagöz Armağanı*, 12/2, Nisan 2020, ss. 413-426.
- Düsap, S. (2016). *İstanbul Kadın Müzesi*, E.T.12.06.2016: <http://www.istanbulkadınmuzesi.org/sirpuhi-dusap>
- Düssap, S. (1885), *Siranuş*, K.Polis: Nşan K. Berberyan, E.T: 01.02.2015: <https://www.facebook.com/SrpouhiDussap/photos/a.683558541701050.1073741827.683499441706960/683558401701064/?type=3&theater>
- Ekmekçioğlu, Lerna (2010), Melissa Bilal, *Bir Adalet Feryadı: Osmanlı'dan Türkiye'ye Beş Ermeni Feminist Yazar*. İkinci Baskı, İstanbul: Aras Yayınları.
- Enginün, İ. (1986). *Halide Edib Adıvar*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Etker, Ş. (2012). Vahan Efendi (H.S. Vahanyan) ve Kimya Biliminin Temel İlkeleri, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, XIII/2, ss.41-64.
- Erdal, K. (2007). Halide Edip Adıvar ve Üniversiteler. *U.U. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 13,2*, ss.317-335.
- Eseyan, M. (2010). *20. Yüzyıla Girerken Ermeni Edebiyatında Modernite, Yeni Burjuvazi ve Sınıfsal Çatışmalar* (Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Çalışmalar Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Koptaş, R. (2016). *Sirpuhi Düsap'a bir mezar taşı*. E.T.12.06.2016: <http://hayatoldugugibi.blogspot.com.tr/2006/09/srpuhi-dsapa-bir-mezar-ta.html>

Sakallı, Fatih. (2012). Halide Edip Adıvar'ın Hikâyelerinde Milli Mücadele'yi Yaşayan Kadınlar. *Gazi Akademik Bakış*, Cilt 5, Sayı (10), ss.137-146.

Şahin, V. (2008). Kurmaca Tekniği Bakımından Halide Edip Adıvar'ın “Handan” Romanı. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18 (2), ss.99-126.

Sharourian, A. S. (1963). *Why We Should Read... 'Sırpıhi Dussap - Her Life and Work*. Yerevan: Armenian State University.

Siranuş Romanı ve 'Sınıfta Kalan Bir Aşk Hikayesi. E.T.8 Aralık 2015: <http://maralaktokmakyan.blogspot.com.tr/2015/12/siranus-roman-ve-snfta-kalan-bir-ask.html>

Շարուրյան, Ա. Ս. (1961). Սրբուհի Տյուսաբ /Ծննդյան 120 և մահվան 60-ամյակի առթիվ/ Պատմա-բանասիրական հանդես, N 3-4, pp. 166-180 [Şaruryan, A. S. (1961). Sırbıhi Tyüsap/Tsındyan 120 Yev Mahvan 60-amyaki artiv/Patma-Banasirakan Handes, N 3-4, pp.166-180].

Rowe, V. (2003). *A History Of Ermenian Womens Writing: 1880 – 1922*, İngiltere: Cambridge Scholars Press.

Tüfekçi, E. B. (2016). *Sırpıhi Düsap: “Bir erkek vasat bir yazar olabilir ama bir kadın asla!* E.T.9 Nisan 2016: <https://gaiadergi.com/sirpuhi-dusap-bir-erkek-vasat-bir-yazar-olabilir-ama-bir-kadin-asla/>

Uslu, M. F. (2017). *Osmanlı'da Modern Ermenice Edebiyatın Ana Hatları*. E.T. 12.04.2017: <https://oggito.com/osmanlida-modern-ermenice-edebiyatin-ana-hatlari-02201611742>

Yıldız, Z. (2016). *Tüm Yönleriyle Halide Edip Adıvar*. E.T.31.10.2016: <http://www.turkedebiyati.org/tum-yonleriyle-halide-edip-adivar/>

Yorulmaz, O. B. (1991). *Türk Edebiyatında Hindistan*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Yeni Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul.